

Voorwoord

De vraag “hoe hoort het?” kun je op twee manieren lezen. De ene is “hoe moet het?” Deze vraag verwijst naar wat cultureel gezien passend is bij een sprekersgemeenschap. De etiquette, zeg maar, bijvoorbeeld: het hoort dat je binnenshuis geen schoenen draagt of dat je tegen oudere mensen met twee woorden spreekt. De andere is “hoe ligt het in het gehoor?” Toegegeven, dat lijkt wat vergezocht, maar de manier waarop je iets zegt, is van betekenis. Vind je iets moeilijk te vatten of snap je ergens de ballen van? Ben je in hechtenis genomen of door de wouten in je lurven gegrepen? In module 1 stonden we stil bij het teken, dat bestaat uit een vorm en een concept. Dezelfde vormen kunnen naar verschillende concepten verwijzen, zoals ‘kat’ naar de viervoeter of naar de snauw. In deze module zullen we zien dat verschillende vormen bij dezelfde concepten kunnen horen en dat het van betekenis is welke vormen sprekers kiezen. De regels voor hoe het hoort en in het gehoor ligt, dus voor hoe sprekers hun vormen kiezen, zijn de producten van hoe sprekersgemeenschappen onderling samen taal maken, en deels hoort daar ook bij hoe ze zich ten opzichte van andere sprekersgemeenschappen willen positioneren. De vorm van uitspraken zegt dus iets over de sprekersgemeenschap waartoe de spreker behoort of wil behoren, of juist niet. Dat is het sociolinguïstische deel van narratief onderzoek. Een bekend voorbeeld is jongerentaal, een afgebakend stuk van de taalarena waarmee jongeren met hun taalgebruik laten horen anders dan volwassenen te zijn. Er is ook een pragmatisch of stilistisch deel. Dat gaat over sprekersgemeenschappen heen en laat oudere taalpatronen zien. Het is aan de tijd gebonden of iets mieters, vet, lauw, cool, gaaf of wat dan ook is, maar de ekfonis als zodanig heeft de tand des tijds doorstaan en komt in veel culturen voor als uitroep om een sterke emotie mee aan te geven. Ook de retorische vraag als poging om de toehoorder bij het verhaal en het standpunt van de verteller te betrekken, is oud en wijdverbreid. Met dit in het achterhoofd wordt in deze module duidelijk hoe een systematische analyse van individuele verhalen kan leiden tot patronen die de individuele verhalen overstijgen. Je onderzoekt hier dus de narratieven op het niveau van de sprekersgemeenschap. Dat kan interessante inzichten opleveren. Genre is niet alleen een begrip in de letterkunde, maar kan ook in de sociale wetenschappen gebruikt worden. Wie is de ‘wij’ en de ‘zij’ die in verhalen opduiken? Hoe worden ‘wij’ en ‘zij’ gepresenteerd? Hoe probeert de verteller een toehoorder (interviewer, en via hem of haar een opdrachtgever wellicht) te overtuigen van de waarde en de waarheid van het verhaal dat hij of zij vertelt? Bij een analyse van het ‘hoe’ zoek je naar patronen die daar iets over laten zien. Dat is niet gemakkelijk (ik denk dat dit de moeilijkste reader over de analyse is), omdat er veel jargon uit de letterkunde bij komt kijken en niet iedereen heeft dat paraat. Dat is niet erg. Het doel van deze reader is om de lezers alert te maken op ons vermogen om met taal de wereld kleur te geven en om ze gevoelig te maken voor het feit dat daarin terugkerende vormen gebruikt worden. In de bijlage is een uitgebreide lijst met stijlfiguren opgenomen. Die hoeft je niet allemaal in je analysekader op je nemen. Je kunt bekijken welke stijlfiguren relevant zijn voor de narratieven die je verzameld hebt en zo een selectie maken. Je kunt ook verschillende stijlfiguren onder een enkele naam bundelen, bijvoorbeeld de preteritio en de paralepsis samenvoegen onder ‘disclaimer’, een excuus voor wat gaat komen of net verteld is. Niet alle stijlfiguren worden door alle sprekersgemeenschappen even driftig gebruikt en voor sommige onderwerpen gebruikt de ene sprekersgemeenschap andere stijlfiguren dan de andere. Dat is ook niet erg, taal is ook cultuur en de invulling van een cultuur is niet op alle punten universeel. Het woord ‘kleur’ hierboven is niet toevallig gekozen. Net zomin als er absolute kleuren zijn, zijn er absolute stijlen. Maar dat maakt opvallende stijlfiguren wel des te betekenisvoller, en daarmee voegt een analyse van het ‘hoe’ een extra betekenislaag toe aan narratieve analyse.

dr. F.M.R.C. Basten

